

LIST ZA KULTURU
I UMETNOST*

polja

92

MIRKO
ČANADANOVIĆ

1. Jezik, kao što je poznato, nije ni jedini ni najvažniji element u pojmu nacije. (Nacija je ekonomsko-socijalni i kulturno-politički, a ne lingvistički fenomen). Različitim i mnogim jezicima, a pogotovu dijalekata, bilo je na svetu još dok se nacije istorijski nisu ni formirale, kao što i danas ima različitih nacija sa manje-više jedinstvenim jezikom (što je slučaj kod Srba, Crnogoraca i Hrvata) i jedinstvenih nacija sa dva jezika (kao kod Iraca, Norvežana i dr.).

Ni u međunacionalnim odnosima, u istorijskom procesu zbližavanja i spajanja nacija, jezik, prema tome, nije i ne može biti presudni faktor. Razne teorije o „državnom jeziku“, „zonalnim jezicima“, „svetskom jeziku“, i sl., koje su prevladale ovu istinu, pa složen i bez sumnje veoma dug proces spajanja nacija svodile na proces spajanja raznih jezika u jedan jezik, bile su i ostale, stoga, samo fantastična konstrukcija.

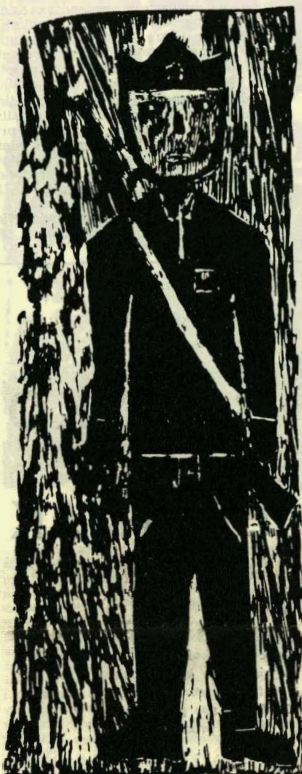
Ali, kao što to mnogi primeri pokazuju, ono što nije najvažnije, nije, uvek i automatski, — beznačajno ili najmanje važno. Tako je i sa jezikom u ovom slučaju; nacije i jezik nisu identični pojmovi, ali nisu ni odvojene i suprotstavljene kategorije. Jezik jeste važno obeležje svake nacije (posebno značajno kad je reč o nacionalnoj kulturi) i jezička pitanja imaju — osobito na (do) sadašnjem stepenu istorijskog razvika i u postojećim oblicima manifestovanja nacionalne svesti — velik značaj za razvoj odnosa među pojediniim nacijama, naročito kad je više nacija udruženo u jednu državu zajednicu, kakav je slučaj kod nas.

(Izvesne drastične potvrde ovoga značaja jezika bez sumnje su i sukobi, mali građanski ratovi, koji se zbog jezika vode danas npr. u Indiji, u Belgiji i drugde, mada je izvesno da ti sukobi nisu uvek inspirisani čisto lingvističkim momentima).

2. Marksistička teorija o ovim pitanjima nije, na žalost, naročito bogata. Klasični marksizma bavili su se problemima jezika uglavnom uzgred (što je, doduše, po značaju ipak znatno više nego što se to obično misli i navodi), pa jedva da su ista neposredno rekli i o jeziku i nacionalnom pitanju. Kasniji, pak, razvika marksizma u vezi sa ovom problematikom takođe nije bio mnogo plodonosan. Izuzetak su, i to izuzetak velikog značaja, radovi V. I. Lenjina.

Shvatajući da je jezik „najvažnije sredstvo ljudskog opštenja“ („O pravu nacija na samoopredeljenje“), Lenjin je na slobodan razvika jezika gledao kao na značajan faktor slobodnog razvoja svake nacije i (u oko dvadesetak raznih prilika i navodi), pa jedva da su ista neposredno rekli i o jeziku i nacionalnom pitanju. Kasniji, pak, razvika marksizma u vezi sa ovom problematikom takođe nije bio mnogo plodonosan. Izuzetak su, i to izuzetak velikog značaja, radovi V. I. Lenjina.

Kod nas je, kao što je poznato o nacionalnom pitanju, pa i o problemima jezika u vezi s tim, pisao uglavnom Edvard Kardelj. On je, pored ostalog, izvršio i vrlo ostru kritiku onih teorija koje su put zbližavanja nacija videle u spajanju jezika.

3. Ravnopravnost i jedinstvo naroda Jugoslavije u uslovima socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa nisu više izraz nacionalno-političkih interesa ove ili one nacije, nego je u njihovoj osnovi sadržan čitav niz elemenata — ekonomskih, socijalnih, političkih, kulturnih i drugih — sa kojima su ravnopravnost i jedinstvo postali realan izraz stvarnog interesa i slobodnog razvoja svake od naših nacija i narodnosti.

Na ovoj, marksističkoj osnovi, rešavana su u našoj zemlji i pitanja jezika. Ustav SFRJ reguliše ih na sledeći način: „Građaninu je zajamčena sloboda izražavanja svoje narodnosti i kulture, kao i sloboda upotrebe svog jezika“ (Ustav, član 41); „Ravnopravni su jezici naroda Jugoslavije i njihova pisma“ (Ustav, član 42).

U ustavima socijalističkih republika i statutima autonomnih pokrajina ova su načela još konkretnije razrađena i obezbeđuju se uslovi za njihovo ostvarenje.

(Tako su, na primer, u Statutu AP Vojvodine posebno regulisana prava narodnosti — naobnala njihova u ovom pogledu).

4. U uslovima slobodnog razvika tokom dvadeset godina svaši od jezika jugoslovenskih naroda, a u prvom redu makedonski jezik, izražajno je znatno obogaćen i izgrađen. Jezička kultura naroda je takođe (bez obzira na mnoge primedbe koje se mogu i moraju staviti u ovom pogledu našoj prosvetnoj politici i praksi) primetno porasla, zahvaljujući naročito brzom razvoju školstva i sredstava informacije.

Izvesno je, takođe, da su kontakti i međusobni uticaji (koji su među različitim jezicima sveta uvek postojali), doveli, u

JEZIK I
MEĐUNACIONALNI
ODNOSI

uslovima zajedničkog života i zajedničkog upravljanja mnogim ekonomskim i društvenim funkcijama od strane radnih ljudi svih nacija, — do daljeg međusobnog zbližavanja naših jezika. Za čitav niz (novih) pojmova postaje danas (gotovo) isti termin i u srpskohrvatskom i u slovenačkom, i u makedonskom jeziku.

(Ovde je problem samo u tome što se, zbog nedovoljne razvijenosti i sporog prelaska na savremene metode istraživanja, naša lingvistička nauka ovim pitanjima uopšte ne bavi, a što nije slučaj, na primer, u Čehoslovačkoj).

5. Opšti demokratski uslovi i prirodni tokovi jezičkog razvika ne isključuju, međutim, mogućnost, pa i potrebu, da se danas, i u buduću opet, kritički preispita u kojoj se meri i na kakve sve načine razni jezički problemi u našim odnosima praktično rešavaju; može se postaviti pitanje da li je potrebno menjati možda nešto i u načelnom regulisanju tih odnosa itd.

Upravo ovakva pitanja su u poslednje vreme i postavljena i predmet su žive, ponekad i veoma emotivne diskusije. U stavovima koji se iznose ima, takođe, primetnih razlika, pa i suprotnih ocena. Ipak, ova je diskusija, po našem mišljenju, već dosad vrlo značajna: prvo, što korisno opominje na neke još nerešene ili nepotpuno rešene probleme i, drugo, što otvara izvesno nerazumevanje, pa i nedobrovoljne postupke, koje svi moramo imati u vidu i truditi se da ih što pre i u zajedničkom interesu otklonimo.

5. 1. I jezik Srba i jezik Hrvata (srpski i hrvatski jezik) prošli su, kao što je poznato, na istorijskom putu svoga nastanka i razvoja, kroz različite etape. Na osnovu najbliže genetske srodnosti, pod okolnostima razvoja u najneposrednijem susedstvu, stalnim kontaktima i međusobnim prožimanjima, naročito od kada su, na osnovu zajedničkog dogovora svojih najistaknutijih kulturnih radnika (Beč, 1850. godine) i Srbi i Hrvati za osnovu svog književnog jezika uzeli štokavski dijalekt, jezik dveju nacija je do te mere postao sličan, da je već odavno bilo moguće (naučno) zaključiti da je jezik Srba i Hrvata, u stvari, jedinstven jezik — srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski. Na Novosadskom dogovoru 1954. godine upravo tako je i zaključeno: „Narodni jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedan je jezik. Stoga je i književni jezik koji se razvio na njegovoj osnovi oko dva glavna središta, Beograda, i Zagreba jedinstven, sa dva izgovora, ijekavskim i ekavskim“.

Šta je onda danas sporno?

Sporno je kako treba shvatiti pojam (i termin) jedinstven jezik. Jedni misle (pa tako i tumače spomenuti zaključak Novo-

sadskog dogovora) da je književni jezik Srba i Hrvata u svemu jedan jezik, ošim što ima dva pisma (latinicu i ćirilicu) i dva izgovora (ijekavski i ekavski). Drugi, međutim, misle da je književni jezik Srba i Hrvata, kao i Crnogoraca, jedinstven, ali ne i potpuno ujedinjen jezik, da u njemu zasad postoje dve osnovne varijante, od kojih se jedna govori pretežno u istočnom delu srpskohrvatskog jezičkog područja a druga pretežno u zapadnom delu.

Ni na V kongresu jugoslovenskih slavista (Sarajevo 1965), ni u diskusiji koja se od toga kongresa do danas vodi na mnogim stranama, do jedinstvenog mišljenja o ovom problemu nije se došlo. A da stvar bude još komplikovanija, u diskusiji su se od početka na stanovištu koje priznaje postojanje varijanta našli lingvisti iz Zagreba, dok je veći broj lingvisti iz Beograda na suprotnom stanovištu.

Po našem shvatanju, ujedinjavanje mišljenja (i izjava) o tome najvažnija stvar u ovom slučaju. U tom pogledu i jedno-glasno doneseni Zaključci V kongresa u Sarajevu, u kojima se varijante ne spominju, jedva da mogu imati ikakav značaj. Naučni problemi, kakav je ovaj, ne mogu se rešavati putem glasanja i ravnopravnosti — u smislu jednakih građanskih (i nacionalnih) prava. Nauka priznaje samo snagu argumenta, a ravnopravnost u ovom slučaju znači samo demokratsko pravo svakoga da iznese svoje argumente.

A kad se stvari ovako postave, onda je već i jedan letimičan pogled dovoljan da se, na primer, u dvema istim vestima, jedno objavljenoj u zagrebačkom, a drugo u beogradskom izdanju „Borbe“, u prevodu jednog istog romana, rečimo francuskog autora, od kojih je jedan u rijekom, a drugi u novosadskom izdanju, pa i u prenosu jednog istog sportskog događaja na Radio-Zagrebu i Radio-Beogradu — uoče izvesne razlike u jeziku. To nisu samo razlike u izgovoru refleksa staroga slovenskog glasa jat, već prvenstveno razlike u leksici. Izvesno je, takođe, da se tim istim letimičnim pogledom zapaža i nešto drugo, daleko važnije: da istih elemenata — i glasovnih, i akcentačkih, i sintaksičkih — ima neuporedivo više nego li razlika.

Spora, prema tome, ne bi trebalo da bude. Srpskohrvatski književni jezik je jedinstven jezik, i to ne zbog toga što to neko- me iz ovih ili onih razloga odgovara, već de facto. Razlika u okviru tog jedinstvenog jezika danas, ipak, ima (sigurno manje nego juče), i one nisu nikakva opasnost po naše nacionalno jedinstvo niti ako ima pravo da ih ukida, pogotovu kad time povređuje nacionalna prava i osećanja drugih. Štete bi moglo biti samo ako (pogotovu jezički stručnjaci) dozvolimo da neko, suprotno prirodni jezičkog razvoja i suprotno poučama istorije, tendenciozno nastoji da od razlika (varijanta) u jeziku pravi različite jezike.

Najzad, potrebno je, po našem mišljenju, naglasiti da jezički stručnjaci nisu — osim u specijalnim slučajevima, što u našem sistemu takođe mora biti stvar demokratskog dogovora i izbora — ovlaš-

(NASTAVAK NA 2 STRANI)

ILIRSKA RECEPCIJA IDEJE O SLOVENSKOJ UZAJAMNOSTI

Ideja o slovenskoj uzajamnosti prisutna je na južnoslovenskom tlu i posebno u Hrvatskoj već stoljećima, ali zacelo nikad tako kao u ilirsko doba. Teški pritisak neprijatelja spolja i iznutra stvorio je tu permanentni osjećaj ugroženosti koji se transformisao u veliku težnju male nacije da se oslobodi, da se privuče uz gorostasno matično slovensko stablo.

"Panslavenstvo je cilj naš, po kojem nam bog i narav pravicu daše", — proklamovao je Ljudevit Vukotinović u Serbskom tjepisu g. 1934. U to vreme pojavio se moderni apostol slovenske uzajamnosti, Jan Kolár, i njegovi savremenici ilirci bili su spremni da postanu prvi njegovi odani učenici.

Među prvima koji su u osvit hrvatskog preporoda došli u dodir s Kolárom bio je glavom Ljudevit Gaj. Prema autentičnom njegovom svedočanstvu, ideju o ilirskom narodnom jedinstvu objavio je on još 1829. godine Koláru u Pešti! Kolár je navodno njegov plan pohvalio i u potpunosti odobrio. U slovu nad grobom Gajevim g. 1872. spomenuo je Fran Kurelac: "Za toga boravka u Pešti i s pokojnim se Kolárom upoznao, te odonud se vratio sva je društva, sve sastanke mladih ljudi okada učestnosti toga Slovačka... te ugrajane slovenske duše". I doista, već u Kratkim osnovi horvatsko-slovenskoga prapovijanja (Budim 1830), Gaj iznosi Kolárove poglede na slovenstvo. Objašnjava prirodu borbi i istomišljenici, oni su se brzo zbližili i sprijateljili, "priopćujući" jedan drugome misli i planove o preporodu slovenske knjige.

Kolár je nanano osjetio kakav se materijal krije u Gaju i njegovoj ilirskoj armiji, pa im je poklonio od početka izuzetnu pažnju. Srećo se kasnije u svom Cestopisu: "Takorim čistim vjeslarskim životom nikde jasn nebi proniknuti jako zle!" Kada se taj odnos dublje prouči, postaje posve jasno kako i zašto su baš Srbi i Hrvati prvi dobili znamenitu raspravu Kolárovu o uzajamnosti, pre nego ostali Sloveni i sami Česi!

Ilirci su čista srca uzvraćali Koláru ljubav. Međutim, Gajevo samoljublje i surevnjivost nisu dozvolili da njihovi odnosi ostanu dobri do kraja, iako je kao prvi kolarovac u Hrvatskoj još 1831. objavio: "Vse, kajdog pišem, moramo onomu višjemu vzoru (idealu) prilagoditi, kojega vekši vseslavenci pred očmi imaju". Svega nekoliko godina kasnije tvrdio je: "Kolár, koj je kao poeta velik, kao historik mal, a kao politik najmanji, nama je sa svojom predekatorkom oštenacijom skoro vrat ulomio".

Drugi veliki kolarovac u Hrvatskoj bio je mladi pesnik i kritičar Stanko Vraz. Još kao poletarac posvetio je on pesničke prvence svome učitelju, ispevavši mu i jedan sonet na slovenskom jeziku. Slovensko je čitavož života bilo njegov glavni program, slovenstvo kriterij. Poznavač svih slovenskih jezika i književnosti, on je sve bratske narode posmatrao sa stanovita uzajamnosti, i ta ga je ideja dovela, g. 1848, kao hrvatskog delegata, na Slovenski kongres u Prag. U mladosti pisao je prijatelju Mursecu da je Kolárovo delo "Evangelium slavenski", a kao zrelo pisac proklamovao je svoj stav u Kolu: "Drugo ima gledište, s kojeg valja da smatra slavjanski na književne proiz-

vode naroda svog; a to gledište jest moguću duh slavjanstva... Taj kriterij treba da si uzme na um naš kritik, i veda pred očima da ga drži kao zrcalo jedno". Nije uzalud Kolár izrekao izuzetno visok sud o Vrazu, odujajući mu naročito priznanje za takvu njegovu delatnost. "V je važnost a narodni slavjanského duha nejlpe pochopili a v délac svých vyrazili".

I najveći hrvatski pesnik XIX veka Ivan Mažuranić bio je pristalica ideje o slovenskoj uzajamnosti. I on je citao veoma rano Kolára: Slavy dceru, zatim Rozprawy (Bud. 1830), a naročito O slovenstvu i uzajamnosti među koljemi i narječji slavenskimi, što je hrvatska publika već 1836. dobila u prevodu, u Danici ilirskoj i posebnom izdanju. Nije čudo da se Mažuranićeve slavomanske tendencije spominju i kasnije, u zapisniku Ministarskog saveta u Beču g. 1851. Međutim, uprkos svojim osvedočenim sveslovenskim nazonima, Mažuranić i njegovi istomišljenici nikada nisu bili za slovensku uzajamnost po svaku cenu, naročito ne za onu kompromitovanu varijantu, pod okriljem

imperijalističke Rusije. Drugi ilirci opet, pa i najznamenitiji (Gaj), bili su u ovom pitanju spremni na koncesije i drugačije kombinacije. Najbolje će se to videti na primeru Poljske. Dok Preradović, na primer, i pedesetih godina još uvek gorko prebacuje Poljacima traženje sopstvenih puteva (uzgred rečeno, prebacivao im je to i Kolár), Mažuranić još 1848. ima sasvim drugo, mnogo realnije mišljenje: uza sve simpatije za Rusiju, on u njenom samodržavlju vidi zloguku opasnost za ostale srodne male narode. O tragičnom položaju Poljaka on je javno i nedvosmisleno progovorio u znamenitom svome traktatu Hrvati Mađarom, iskazujući ujedno mišljenje najnaprednijih svojih savremenika.

Poznato je danas da je Gaj 1840. godine putovao u Rusiju s namerom da ujedini sva slovenska plemena, i da je tom prilikom nastojao da pridobije cara za intervenciju na Balkanu, spreman da mu stavi na raspolaganje sebe i svoje sunarodnike. Mnogi ilirci na tako nešto nikada ne bi pristali.

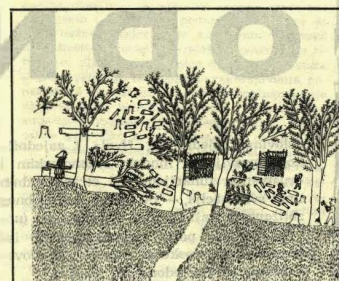
Druga krajnost bio je Preradović. Njegova privrženost ideji o uzajamnosti išla

je katkad do isključivosti, bar što se tiče ranog perioda njegovog stvaralaštva. Mnogi njegovi stihovi pokazuju da je bio iskreno uveren u mesijaniističku ulogu Slovena, kojima je sudeno da spasu čovečanstvo od dekadencije i propasti. Kad je Kolár umro g. 1852, Preradović mu je ispevao toplu elegiju, deklarirajući se kao njegov sledbenik, a zatim je u veličanstvenoj od Slavjanstvu (1855), napisanoj u herderijanskom duhu, ali vlastitom krvlju, izneo svoje intimne misli o slovenstvu, dakle u sintetičnom obliku sve ono što je fragmentarno već iznosio u svojoj poeziji. Ali ta pesma nije samo poetsko obrazloženje pesnikove osnovne životne ideje, nego pomalo i oslobođenje od opsesije. Proklamujući ciljeve i zadatke slovenstva, veličajući njegovu slavu, Preradović nije samo iznosio svoj lični stav, već i stav savremenika slovenofila, u prvom redu dobre većine iliraca. Obuhvatajući jednim pogledom Krkonos, Triglav, Tatre, Balkan, Ural, Velebit, Vugu, Vislu, Dumav, Vutavu, Savu i Dravu, kao ideolog sveslovenstva Preradović je katkad zastrašnjavao, pokušavajući da komplikovano slovensko pitanje reši na gordijevski način, iz takvog ugla gledanja nastala je i ona njegova poslanica Poljacima. Već desetih godina, međutim, pisao je mnogo trezvenije, upravo onako kako su na slovensko pitanje gledali svi njegovi napredni savremenici: o jedinstvu, "ne k onomu... jedne glave sakupnom krunom ovenčane svim na silu... već k onom, što ga kruniti imade stoglavoga slova uzajamnim vijencem si na volju svim, jer svim na sreću", očevidno dakle protiv hegemonije, protiv nezdrave supremacije bilo koje nacije.

U ovom kratkom osvrtu videli smo na primeru "velikih", kako je izgledala panslavenska orijentacija iliraca u praksi. Identičnih primera bilo je, dakako, u masi i mnogo više. Bliži ili dalji Kolárovi srodnici u Hrvatskoj bili su još Demeter, Babukić, Štos, Rakovac, Nemčić, Utješonović, Mišanović, Bogović, Milinarić, Brčić i mnogi drugi, manje znani. Sa nekima od njih Kolár se lično znao i dopisivao, naporedu sa drugim uglednim kulturnim radnicima Jugoslovenima, kao što su bili Kopitar, Vuk i Miklošić.

Za vreme apsolutizma, prirodno, Kolárov uticaj nije više bio onako snažan kao u prvim preporodnim godinama. Pesnika nije bilo među živima, a nad sve slobodare u carevini austrijskoj nadavili su se crni oblači. Već posle znamenitog sveslovenskog kongresa u Pragu 1848. postalo je jasno da se prvobitna ideja o slovenskoj uzajamnosti počela izrodavati u austroslavizam i panslavizam. Važnu ulogu odigrao je tzv. demokratski panslavizam (kome je Engels posvetio posebnu studiju), čije su težnje bile usmerene ka oslobođenju i ravnopravnom savezu slovenskih naroda, ali koji je u pogledu realizacije i krajnjeg ishoda svojih ciljeva imao veoma nejasne predstave; upravo ovu struju pripadali su mnogi viđeni hrvatski panslavisti. Do revolucionarnih promena u slovenskom pitanju, međutim, nije došlo tokom čitavog XIX veka, a platonsku ideju o slovenskoj uzajamnosti kod nas potpisnuja je vremeonom u drugu plan realnija misao o jugoslovenstvu.

Milorad ŽIVANČEVIĆ

BRANKO BOŠNJAK

Nije li u mraku bio šapat:
Samo ono što vidimo
Na travi smežuranih vrhova
O, vrućih usta za poljupce
O teške ruke na platkom kamenu
Nije li to govorio na mojoj
Smrtnoj postelji:
Sjedoše li za stol do tvojih knjiga
Otvorise li prozor
(S drvećem sve do rijeke i stazom
Koja im hrli u susret)
Gledahu li tvoju bolest
Tvoje lice koje se otvaralo
Polažahu li za njim
(Poljupci tonu bez prestanka
Negdje na dno potiljaka)
Kad ustadoše da li
Ogledahu gdje su i zvuk
Osjetise zrelosti
(Bolest prostora na mnogim očima)
Kakvo zdravlje u onih
Koji nadgledaju zemlju
Naslanjajući se na dasku prozora
O, oni koji gledaju

Tako kako gledaju jedno drugo
Drvo i rijeka smjeli u svojoj šutnji —
(Još teže od kamena koji tone na dno
Neke vode koju niko nije ispitao
A njeno dno kamen nalazi)
Još teže a jednostavno biva gledanje
Gledajući sve gledan svim
Iz mirnog prostora šutnje

Otplovi brode moj otplovi
Na stijenje što poput noža
Razjeca mišicu rijeke
Otplovi niz tok gdje ribe
Vrle tajnom čitju pod vodom
Jednako kao ljudi ovdje
Besicijnu niz naizgled struju
Otkuda konačita tu otkuda žar
Još vrela na pijesku otkuda trag
Tijela jednog pored drugog
Otkuda slabo to brodovlje što hrli
Besicijnu niz naizgled struju

JEZIK I MEĐUNACIONALNI ODNOSI

(Nastavak sa 1. strane)

čeni predstavnici nacija, niti njihovi argumenti mogu biti jači ako oni pripadaju većoj naciji. Neuputno je, stoga, da se pojedinci učesnici u diskusiji, identifikuju za našu naciju, čak ni sa jednim njenim članom. A što se Ustava tiče, valjalo bi ga, kad se već citira, citirati tačno — u svakom pogledu.

Korisno bi bilo, takođe, da zajednički više insistiramo na onome što potvrđuje pozitivne pravce razvoja. Dva prva toma zajednički urađenož rečnika savremenog srpskohrvatskog odnosno hrvatskosrpskog književnog jezika predata su nedavno u štampu. To je događaj od istorijskog značaja za našu nauku i kulturu, a ostao je skoro nezapažen.

5. 2. O "službenom" ili "državnom" jeziku Lenjin je još 1913. godine pisao sledeće: "Mala Švajcarska ne gubi, nego dobija time što u njoj ne postoji jedan opštedržavni jezik, nego puna tri: nemački, francuski i italijanski... A zašto "ogromna" Rusija... treba da kod svoj razvoju održavanjem bilo kakve privilegije za jedan od jezika? Ne treba li da bude obrnuto, gospodo liberali?" ("Kritičke beleške o nacionalnom pitanju").

U prvi mah se, dakle, čovek začudi kad se kod nas danas, posle dve decenije izgradnje socijalističkih društvenih odnosa, i pošto je ustavno-pravnim dokumentima jasno utvrđena ravnopravnost jezika svih nacija, postavi problem jezičke neravnopravnosti. Ali, nije ipak ima, i čuđenjem se neće otkloniti.

U idejno — teorijskom pogledu naše društvo je sigurno problem jezika rešilo na do sledno lenjinistički način. I činjenica je, takođe, da kod nas ni u praksi većih političkih nesporazuma u vezi s tim više nema. Međutim, ima dosta pojedinaca koji, delom zbog neznanja, delom iz "ponosa" na veličinu svoje nacije, smatraju (i govore) da srpskohrvatski treba da bude "naš državni jezik", da nepotrebno rasipamo pare (kije ??) na prevodnjača, štampanje knjiga i novina i održavanje tolikog broja radio-televizijskih stanica na različitim jezicima. itd. — ni malo lepše ni bolje! Pod vidom brige za Jugoslaviju, takvi pojedinci zagovaraju, u stvari, izraziti nacionalizam, u svojoj ekonomskoj "racionalnosti" štete na demokraciji i istorijskim pravima svake nacije.

Jednaki drugi niz pitanja zaslužuje, međutim, veću pažnju i zajedničko nastojanje.

Nje. Najveći deo stanovništva Jugoslavije pripada (kako je i Lenjin govorio u vezi sa stanjem u Rusiji) srodnim slovenskim plemenima i govori vrlo sličnim jezicima, pa bismo morali naći načina da, kroz sistem obrazovanja, posredstvom radija i televizije (što već daje vrlo pozitivne rezultate), kao i drugim oblicima, postignemo mogućnost međusobnog sporazumevanja bez davanja ikakvih privilegija jednom od jezika. Akcija na izradi jedinstvenih terminoloških rečnika srpskohrvatskog, slovenskog i makedonskog jezika, koja je sada u toku, biće u ovom pogledu sigurno od velikog značaja, pa bi je trebalo na svim stranama podržati i pomoći.

(Pitanje slobodnog razvoja i ravnopravnosti jezika neslovenskih nacija i narodnosti ovim se, naravno, ne isključuje, i to mora biti stvar naše zajedničke brige).

Nema, takođe, nikakve potrebe da se brže ne reše i takva, naizgled "sitna", ali (pokazalo se već) u suštini veoma važna pitanja, kao što su nazivi na novčanicama, tekstovi granitnih i carinskih formula (i možda ne samo formula), zatim štampanje tehničkih i drugih uputstava ne samo na srpskohrvatskom jeziku, pa problem simultanog prevodjenja na (većim) zajedničkim skupovima, itd. Sa puno samo-

kritičnosti morali bismo razmotriti, na primer, i koliko Srba danas studira makedonski jezik, koliko Makedonaca slovenski itd. (sve moguće kombinacije), kao i koliko smo napora uložili na razvijanju dvojezičnog školstva u višenacionalnim područjima (jer, uveli smo dvojezično školstvo, dvojezičnu administraciju i sl., a i imamo već dobrih početnih rezultata). Ne budemo li brže radili na svemu ovome, naše zajedničke težnje ka boljem međusobnom upoznavanju, intenzivnijem prevodjenju, brzij integraciji u ekonomski i kulturni, neće moći da budu uspešno ostvarene.

U svemu ovome potrebno je, izvesno, imati puno osjećanje za vreme, za stanje koje je dato i koje smo nasledili. "Brzo" i "čvrsto" ne može se ovdje ništa postići. Ali potrebno je da budemo preduzimljiviji, ne dopuštajući pri tom da se zablude i ispadi pojedinaca dižu na nivo koji objektivno nemaju, i ne mogu imati, ali i otklanjajući ih odlučno ("svako u svojoj kući" najpre).

Mirko CANADANOVIC